

ТЕКСТ. ДИСКУРС

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

НАД ЛЕКСИКОЮ ТВОРІВ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

doi: 10.12958/2227-2631-2021-1-43-47-56

Микола Вербовий

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0366-4921>

У статті проаналізовано найголовніші лексичні особливості художніх творів Марка Кропивницького. Дослідник робить висновок, що драматург у своїх текстах використав слова чи окремі форми, характерні для степових говірок кінця XIX – початку XX ст. і переважно невідомі в такому оформленні або з подібною семантикою в суміжних говірках чи тогочасній літературній мові.

Аналіз номенів, зафіксованих у творах М. Кропивницького, зроблений із залученням до розгляду широкого фактичного матеріалу, вилученого з різноманітних лексикографічних, етнографічних джерел, а також художніх текстів інших авторів. Установлено, що лексичний склад творів Марка Кропивницького виявляє органічні зв'язки з лексикою насамперед суміжних полтавських та подільських говірок (ширше – зі східними й західними говірками української мови). Також відзначено, що проаналізовані слова засвідчують слідний вплив на степові говірки (як і на українську мову загалом) польської, російської та румунської мов; одне слово з-поміж досліджених, вірогідно, потрапило як українізм до білоруської мови.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що художні тексти драматурга зафіксували й зберегли оригінальні місцеві фонетичні, словотвірні чи семантичні деривати, що доповнюють і поглиблюють наші знання про загальні тенденції розвитку лексичних систем і (східних) українських говірок, і української літературної мови. Розгляд лише невеликої кількості слів (приблизно 20 номенів), що функціонують у художніх творах Марка Кропивницького, визначає перспективу подальшого дослідження з метою встановлення кількісного складу подібних назв і системного опису фонетичних, словотвірних чи семантичних особливостей у зв'язку з іншими говірками і тогочасною літературною мовою.

Загалом тексти М. Кропивницького є важливим джерелом до вивчення особливостей лексики і степових говірок, і української літературної мови початку XX ст.

Ключові слова: драма, лексична особливість, М. Кропивницький, «модні» слова, степові говірки.

The article analyzes the most important lexical features of Marko Kropyvnytskyi's works of art. The researcher concludes that the playwright in his texts used words or individual forms characteristic of the steppe subdialects of the late nineteenth - early twentieth century.

The analysis of words is made with the involvement of a wide range of factual material extracted from various lexicographical, ethnographic sources, as well as artistic texts of other authors. It has been established that the lexical composition of Marko Kropyvnytskyi's works reveals organic connections with the vocabulary of the adjacent Poltava and Podil dialects, and more broadly with the eastern and western dialects of the Ukrainian language. It is also noted that the analyzed words show a significant influence on the steppe subdialects and on the Ukrainian language in general Polish, Russian and Romanian. Thus, the study suggests that the playwright's literary texts recorded and preserved the original local phonetic, word-forming or semantic derivatives that complement and deepen our knowledge of general trends in the lexical systems of Eastern Ukrainian dialects and the Ukrainian literary language.

Consideration of only a small number of words (approximately 20 nouns) that function in the works of Marko Kropyvnytskyi, determines the prospects for further research to establish the quantitative composition of such names and a systematic description of phonetic, word-forming or semantic features in connection with other dialects and literary language.

It follows from the above that the texts of M. Kropyvnytskyi are an important source for the study of linguistic features and steppe subdialects, and the Ukrainian literary language of the early twentieth century.

Key words: drama, lexical feature, M. Kropyvnytskyi, «fashionable» words, steppe subdialects.

Вступ. Особливості лексичного складу мови творів Марка Кропивницького досі предметом спеціального дослідження не були. Попередній аналіз мови кількох драм дозволив нам дійти висновку, що драматург використав у своїх текстах слова, що залишилися поза увагою тогочасних мовознавців чи етнографів, як приклад можемо назвати номен *лободя́ник* 'хліб з лободою'*. Відповідно, слід думати, що твори М. Кропивницького можуть виявитися важливим джерелом знань про склад і механізми функціонування лексичної системи степових говірок початку ХХ ст.

---

*Детальніше про назву див. Вербовий М. Особливості структури назв заміників хліба у говірках Криворіжжя. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2021 (у друкарні).

Методи дослідження. У роботі застосовані традиційні для дослідження діалектної лексики описовий і порівняльно-зіставний методи.

Виклад основного змісту. У текстах М. Кропивницького, крім прикметника *глевкий*, відзначаємо ще й відприкметниковий іменник, причому обидва слова вживані з прямим та переносним значеннями, пор.: [Квасолиха]. *Гарний хліб, не глевкий. ... вийме з печі, розломе, замість випеченого – глевтяк!..* (Кр., т. 3, с. 158), [Деякі парубки]. *Молодий ще дуже! Хоч і повно в його голові розуму, так глевкий же ще той розум, – нехай зачерствіє!..* (Кр., т. 1, с. 67), *Голос за лаштунками: «Власе, гайда! Чуєш ти, запарений!..» Мовчи, бісів глевтяк, тут саме розкльовалося* (Кр., т. 2, с. 288). В останньому реченні семантику номена *глевтяк* навряд чи можна пояснити як ‘повільний у рухах, неповороткий (про людину)’ (СУМ-11, т. 1, с. 80 – 81; СУМ-20, т. 3, с. 616), оскільки мова тут не про зовнішню характеристику персонажа – пор. *глевтяк* фам. ‘опецькувата дитина’ (СГНН т. 1, с. 233), – а про внутрішню, адже слова Власа є реакцією на голос, що належить нерозумний чи непотрібний людині, тобто дурню.

Характеристичним є й іменник *мачу́ла* (*машту́ла*) ‘неотеса (о чоловік)’ (Гр., т. 2, с. 413, 414), обидві форми взяті зі Словника Д. Яворницького, тобто йдеться про регіональне утворення, що ввійшло до складу літературної мови ‘про вайлувату, безхарактерну людину’ (СУМ-11, т. 4, с. 656 – 657; СУМ-20, т. 8, с. 548), напр.: [Степан]. *Що ж: де жінка голова, там чоловік мачула! Я дивуюся, як ще Настя не наділа на Софрона очіпка, бо вона вже давно обернула його в бабу!..* (Кр., т. 2, с. 67). Номен *мачу́ла* вживаний у подільських говірках зі значенням ‘особа (здебільшого жінка) з незграбно або товсто замотаною головою’ (Мельничук, 1952, с. 85), а в полтавських відомий прикметник *мачулува́тий* ‘неповороткий, незграбний, нерозумний’ (ЕСУМ, т. 3, с. 423).

Назва польського походження *шу́шваль* ‘набрід’ (ЕСУМ, т. 6, с. 497) в українській мові увиразнена суфіксом *-ок*: *шу́швалок* (Полтавщина) (Гр., т. 4, с. 520). На Нижній Наддніпрянщині відомі обидві форми *шу́шваль* ‘залишки у вигляді сухого листа чи сухих пелюстків поламаних стебел будь-яких рослин’ і *шу́швалок / шу́швальок* ‘недорозвинений качан кукурудзи’ (СГНН, т. 4, с. 251), пор. у подільських говірках *шу́швальок* ‘пустий качан кукурудзи (результат поганого запилення)’ (Мельничук, 1952, с. 98). М. Кропивницький уживає іменник із семантикою ‘набрід’: [Іван]. *Це я, тітко, добрий молодець, а то все шушваль!* (Кр., т. 1, с. 81; пор. СУМ-11, т. 11, с. 569). Українська назва з Кубані *шуваль* ‘нехороші люди’ (Ткаченко, 2008, с. 167), імовірно, виказує шлях постання форми *шваль* ‘сволочь, сброд’ (Ф., т. 4 с. 417).

У текстах М. Кропивницького знаходимо іменник *пеня* зі значеннями ‘1) напасть, бѣда; 2) придира, привязчивый чоловік’ (Гр.,

т. 3, с. 106 – 107), пор.: [Демко]. *Оце зачепив пеню!* (Кр., т. 2, с. 523) і [Дорош]. *Та це нам пеня оцей бурсак!* (Кр., т. 5, с. 285). Пізніше Олена Курило відзначила номен *пиня* (*пеня*) ‘вперта людина’ (Мелітопольський повіт) (Курило, 1928, с. 29; ЕСУМ, т. 4, с. 371). Назва *пеня* – дериват од дієслова *пиніти*, ненаголошений голосний *и* у першому складі змінився на голосний *е* (ЕСУМ, т. 4, с. 336), пор.: *препятствие ‘притіка, притічина, перешкідда, запінка, впин’* (Левченко, 1874, с. 173) ~ [Самрось]. ... *чоловік, як задуріє, то вже й нема йому зупину?..* (Кр., т. 2, с. 68), *серце, як пиво молодее грає; ему и впыну нема* (Степъ, с. 45).

Іменник *миндрус* – похідний од *міндра* ‘чепуруха’, що запозичене «з молдавської мови» (ЕСУМ, т. 3, с. 462), напр.: [Векла]. *Прийде осінь, тоді й настойишся, і намилиєшся з своїм миндрусом... якщо він у тебе є* (Кр., т. 2, с. 349), [Химка]. ... *до Катрі щоночі, як тільки почне сутеніти, з’являється якийсь миндрус* (Кр., т. 4, с. 30). Суфікс *-ус*, зрозуміло, вказує на чужомовний та/або арготичний характер слова, пор. [Дяк]. *Таковий-бо дисциплінус, його же не преjdeши. Аще хто она дисциплінуса зречеться, застанеться повік недовуком і четвероногим остолопом* (Кр., т. 5, с. 317) та (*ломоть хлѣба на языкѣ нищихъ*) – *мінтус* (Левченко, 1874, с. 173, 66; ще див. ЕСУМ, т. 3, с. 386), «діал. *голендер, голендус*, жарг. ‘гола людина’, *голенький*» (Дзендзелівський, 1991, с. 12).

Хитання у формі *миндрус* ~ *мидрус* (Кр., т. 1, с. 72) виказує сприйняття слова як чужого з походження, адже приголосний *-н-* осмислений як секундарний, пор. [Іван Павлович]. *Щоб уся ета процендура зразу, – іду або не іду!* (Кр., т. 1, с. 457), [Лукерія Сепановна]. *Дві мендали і два хрести отутечки на грудях висять; а один хрестик на шиї* (Кр., т. 2, с. 273).

Номеном *скнипа* М. Кропивницький означає ‘скупу, жадібну людину’, напр.: [Денис]. *Авжеж, що знайдуться ще путяці, не всі такі скнипи, як ти?* (Кр., т. 2, с. 10), [Кіндрат Антонович]. *Опріч того, нехай всі знають, що я не скотина і не скнипа, як другі, і не зажеря який-небудь* (Кр., т. 2, с. 330). «Етимологічних словник української мови» визначає діалектне *скнип* ‘шкідлива комаха, паразит’ позикою з грецької мови (ЕСУМ, т. 5, с. 276; пор. Ф., т. 3, с. 643). Лаврентій Зазаній зафіксував форми *скніпа* (орфографічно *скніпа*) ‘мушка’ та *скны(п)* ‘комарь’ (Лексис, с. 79), відповідно, значення ‘скнара’ в іменнику *скнипа* є вторинним. Підтвердженням, здається, може служити білоруське слово *скнепа* ‘скнара, жмінда’, яке автори етимологічного словника вважають неясним, пов’язаним, можливо, або з балтизмом, або з українським дієсловом *скніти*. «Менш верагодная сувязь з рус. *скніпа* ‘вош’» (ЭСБМ, т. 12, с. 142). На наш погляд, семантика та зміна першого голосного в іменнику *скнепа* вказують українське походження назви в білоруській мові.

До іменника *зажеря* в обстежених текстах знаходимо варіант *прожеря*, напр.: [Кіндрат Антонович]. ... *нехай всі знають, що я ... не зажеря який-небудь* (Кр., т. 2, с. 330), [Явдоха]. *Я усе поїла*. [Конон].

Ач, *прожєря*, як тобі не завадило? (Кр., т. 2, с. 441). Обидва іменники спільного роду, пор.: *Н'їйák не" нагоду́йу отогó прожє́р'у* (СГНН, т. 3, с. 284), *жиритія (жеретія)* р. ч. і ж. 'ненажєра'. *Такий жиритія!* (на чоловіка). *Така жиритія!* (на жінку) (Курило, 1928, с. 28). Назва *зажєря* утворена від дієслова доконаного виду *зажє́рти* '2) Пожирать, пожрать, сожрать' (Гр., т. 2, с. 39). Борис Грінченко подає і номен *зажєра* '1) Обжора. 2) Любостязательный, алчный къ богатствамъ, ненасытный' (Гр., т. 2, с. 38) та вторинну експресивну форму *зажє́рака* 'зажєра' (Гр., т. 2, с. 39). Іменник *зажєра* – похідний від форми недоконаного виду дієслова *зажє́рати* (Гр., т. 2, с. 39), пор. «зажє́рти. см. *зажє́рати*» (Гр., т. 2, с. 38) та «зажє́рти див. *зажє́ра́ть*» (СГНН, т. 2, с. 28).

Віддієслівний іменник *прожє́ря* 'прожєра' (Манжура, 1890, с. 190; Гр., т. 3, с. 465), імовірно, підтверджує нашу думку, пор. дієслово *прожє́рати* 'проглатывать, проглотить; сожирать, сожрать, пожрать' (Гр., т. 3, с. 465) та слов'янізовано зросійщену форму з фольклорного тексту, напр.: *Цю ничъ, каже, бабусю, привезе цыганъ царивну нашоу змиеви на прожє́реніє* (Манжура, 1890, с. 31). Борис Грінченко українлізує форму *прожє́реніє*, записану Манжурою: *прожє́рє́ння* 'пожраніє' (Гр., т. 3, с. 465). Насправді, слово побутувало на Катеринославщині, в ілюстрації до гасла *бабонюх* 'презрительное название ловеласа, любителя женщинъ' сказано: *Его давно уже пора убити і собакам на прожє́рє́ння оддати* (Я., с. 8; СГНН, т. 3, с. 284). Засвідчена в тексті казки форма *прожє́ра*, ймовірно, постала внаслідок діалектної зміни старого голосного *е* після шиплячого на *о*, пор.: *Ну, привівъ прожє́ру, що вінъ насъ усіхъ обьѣсть* (Чубинский, 1878, с. 122), *обжє́ра 'прожє́ра'* (Екат. г.). (Левченко, 1874, с. 86) та [Кукса]. *Так, як шашоль, точе серце тобі й душу* (Кр., т. 1, с. 167). Літературна форма *шашіль* закономірно продовжує неясне з походження слово *шашель* (ЕСУМ, т. 6, с. 392). Зміну голосного *е* після шиплячого також фіксують інші автори, напр.: *прошопотила дивчына* (Степъ, с. 319), *жєсть 'жерсть, жєрсть* (лѣвоб.)' (Левченко, 1874, с. 40), *обжє́рливый 'прожє́рливый'* (Харьк. губ.) (Левченко, 1874, с. 86), *жа́дный 'зажє́рливый'* (Левченко, 1874, с. 38). Форма прізвища *Прожє́рко* [КТКР, с. 537], імовірно, походить од назви **прожє́ри(я)*, пор. *про́жєра* 'обжєра' (Панас Мирний) (Гр., т. 3, с. 466).

У драмі «Замулені джерела» вжито рідкісний іменник: [Яків]. *Послушай, ти, барда́дим! Ти што ж тут задумав безпокойствія уночі?* (Кр., т. 2, с. 421). Номен *барда́дим* 'росла людина; здоровило' (ЕСУМ, т. 1, с. 141) збережений у Кривому Розі як прізвище (КТКР, с. 39), а в українських говірках Кубані й нині функціонує слово *барда́дым* '1. жмых, остающийся при изготовлении вина. 2. верзила, король в карточной игре' (Ткаченко, 2008, с. 72; пор. Трубачев, 2004, с. 746 – 748).

Так само один раз відзначимо й номен *віскряк* 'сопляк' (ЕСУМ, т. 1, с. 404): [Малашка]. *ТЬфу!.. Паскудний віскряк якого гвалту накоїв!..* (Кр., т. 4, с. 31). У степових говірках ХІХ ст. відомий прикметник *віскрівий* 'шмаркатий' (СГНН, т. 1, с. 182), 'сопливий' (ЕСУМ, т. 1, с. 404). Зміну *віскрівий* ~ *визгровий* слід розуміти як індивідуалізацію мовлення персонажа («жида») у фольклорному тексті (ще *покганий*): *А такый, шо якъ умыеся на схидъ сонця зъ ёго, то будешъ такый хоросый, хоросый; а якъ умыеся на зори, то зробыся такый визгровый та покганий* (Манжура, 1890, с. 45). Нині в говірках Нижньої Наддніпрянщини іменник *віскряк* побутує зі значенням 'бурулька' (СГНН, т. 1, с. 182), пор. подільське *сѹмпіль* 'бурулька (льодова), перен. сопля' (Мельничук, 1952, с. 93).

Регіональною є назва *огар* 'неохайна, обшарпана людина', що постала як «результат видозміни слова *угара* 'зірвиголова'» (ЕСУМ, т. 4, с. 152): [Антон]. *Погано пан пише! Ну, а я свого огаря трохи гнуздаю!* (Кр., т. 1, с. 170). Пізніше слово зафіксував на Полтавщині В. Ващенко (ЕСУМ, т. 4, с. 152), пор. прізвище *Огаренко* (ТНKR, с. 473).

Іменник *слоква* продовжує північну форму *слакв́а* 'погана погода, переважно сніг із дощем; слюта, мокротеча' (Лисенко, 1974, с. 197), що є адаптацією полонізму *śląkwa* 'слюта; дощ із снігом' (ЕСУМ, т. 5, с. 295), напр.: [Денис]. *Ну й чого ти чіпляєшся, чого лізеш в вічі, як та слоква?* (Кр., т. 2, с. 10). Заступлення у степових говірках первинного голосного *а* вторинним *о* ми схильні пояснити відштовхуванням од акання. Форми на зразок *помеши́к* ~ *памеши́к*, *карман* ~ *корман* підтверджують сказане: [Самро́сь]. *Кум-лавошник зробе мене помещиком, бо вже мені міщанське коліно надоїло!* (Кр., т. 2, с. 27) та [Денис]. *Одним лицем: памеши́к, – о!* (Кр., т. 2, с. 14). Номен *помі́щик* запозичений з російської мови і пов'язаний з *ме́сто* 'місце' (ЕСУМ, т. 4, с. 509), збереження етимологічного голосного в назві *помеши́к* ~ *памеши́к* зумовлене говірковою формою *ме́сто* 'місце' (Курило, 1928, с. 28; Вербовий, 2011, с. 99). Пор. інший росі́зм *палиса́д* (Ф., т. 3, с. 192) у степових говірках *хата не проста и зъ полисадомъ на вкругы* (Степъ, с. 106). Походження форми *карма́н* 'кишеня; торбинка біля пояса у жінок; частина плуга' «остаточно не з'ясоване» (ЕСУМ, т. 2, с. 394), пор.: [Писар]. *Бросився до кормана одного-другого і сообразив, што не інакше, как у вас позабіл свою портабачницю* (Кр., т. 3, с. 288) і в тексті пісні *Та полапав у карманці* (Кр., т. 1, с. 70). Розглядану зміну фіксує й назва настоянки *колгані́вка*, напр.: [Сухо́вій]. *Винеси мерці́й хоч колгані́вки, хоч перчі́вки* (Кр., т. 5, с. 313), [Хведора]. *Вточила колгановки* (Кр., т. 5, с. 314). Найперше відзначимо хитання між голосними *і* та *о* в закритому складі, і вкажемо, що форми з вторинним голосним *о* в першому складі дослідники не фіксують (Гр., т. 2, с. 210; ЕСУМ, т. 2, с. 348–349). З інших назв *горі́лки* в текстах драматурга вкажемо дериват од іменника *чай*: [Панас]. *Поки чай, вип'ємо чаї́хи!* (Кр., т. 1, с. 139). Ще пор. розширення

традиційної формули: [Бичок]. *Милості ж прошю хліба-солі одкушати й чаю-сахару одпити* (Кр., т. 1, с. 457).

Окремо зупинимося на так званих «модних» словах, до яких, без сумніву, належить іменник *машина*, перейнятий з російської мови: *машина* = *маши́на* (УмСп, т. 2, с. 95), *маши́на* 'машина' (Гр., т. 2, с. 413) та пор. *махі́ня* (ЕСУМ, т. 3, с. 419). М. Кропивницький уживає цей номен зі значенням 'вигадка': [Борис]. *Може, з п'яних очей і справді наговорив якої нісенітници!* [Горнов]. *А я думаю, брат, що це якась машина* (Кр., т. 1, с. 423). Проте іменник використаний здебільшого в складі фраземи *підвести машину* 'щось вигадати', напр.: [Горнов]. *Чудову машину підвели, намоглись дівчину з світу звести!* (Кр., т. 1, с. 434), [Палагея Митровна]. *Ну я ж їй підстрою штучку, я їй підведу машину!* (Кр., т. 4, с. 323).

Ще одним модним словом є назва *механіка*: [Іван Павлович]. *Так уранці сходимо до волості і всю там механіку нащот условія...* (Кр., т. 1, с. 458).

Драматург, окрім традиційної для української мови форми *слюсар* (ЕСУМ, т. 5, с. 313), подає ще й новішу *слісар*, що є позикою з російської мови, напр.: [Влас]. *У них свої шевці, кравці, столяри, ковалі, слюсарі...* (Кр., т. 2, с. 322), *Бо волосний писар, / што в слюсарні слісар* (Кр., т. 1, с. 185). Під впливом вторинної форми у власне українському дериваті *слюсáрня* (УмСп, т. 4, с. 38) відбулося вирівнювання голосного, пор.: *Бо волосний писар, / што в слюсарні слісар* (Кр., т. 1, с. 185) та [Роман]. *Спершу робитиму поденно: хоч на чавунці чи в якій слісарні, а потім, може, й на свою майстерню зіб'юсь* (Кр., т. 2, с. 515).

Росіїзм *слісар* відомий в українській мові з кінця XVII ст., напр.: *Юханъ Старий и синъ его (пропускъ) слѣсар* (АКСГУ, с. 11), у тексті казки, записаному на Полтавщині: *Той слисарь одбив замок біля сундука, батько виняв те плаття и дав їй* (Рудченко, 1869, с. 98). Уведене оповідачем у речення ще й слово *сундук* виказує, що обидва іменники пов'язані не з сільським побутом. Показово, що П. Білецький-Носенко до українського іменника *слюсарь* (і похідних) подає російський відповідник *слѣсар* (похідні теж із ятем) (Б.-Н., с. 333). Орфографія слова, як думаємо, сперта на говіркову форму *слісарь*, яку укладач словника, імовірно, вважав чужою. Пізніше Михайло Комаров указав «Лівобережну Україну» як територію побутування форми *слісарь* (УмСп, т. 4, с. 39). Іменник збережений як прізвище *Слисаренко* (КТКР, с. 608), форма *Слесаренко*, зрозуміло, має бути пізнішою.

До давніх належить і форма родового відмінка іменника жіночого роду *кріви*, напр.: [Хівря]. *А милий, бодай вже він кріви гарячої напився, у печінках сидить!..* (Кр., т. 1, с. 522). Навіть якщо знехтувати цим прикладом як усталеною конструкцією (прокляття), що цілком може утримувати у своєму складі стару лексему, то інший приклад виказує, що форма з кореневим голосним *і* на початку XX ст. у степових говірках була ще живою: [Гніт]. *Кров налягла на груди...* та *Уранці повну жменю*

чорної **кріви** виплював... (Кр., т. 3, с. 323). Тексти XVIII ст. засвідчують живомовний характер слова, напр.: *немалою язвою у голову заразила же в(ъ) весь кровю облився и если бы людє не угамовали крѣвѣ* (ДДГ, 50 – 51), *удари(л) рапиромъ по головѣ и ро(с)тялъ голову до кривѣ* (ДДГ, 179). У східнополіській говірці на початку 60-х рр. XX ст. дослідник фіксував форми *кров* : *крів* (Зеленько, 1990, с. 46).

Марко Кропивницький знає форми *кривавиця* ~ *кровавиця* ([Захарко]. *Отже, так-таки й зроблю, як надумав, то хоч моя кривавиця не пощезне марно* (Кр., т. 2, с. 163) та [Андрій]. *Я не крадене продаю, а свій піт, свою кровавицю!* (Кр., т. 1, с. 457)). Пор.: [Соцький]. ... *як малость розкров'янив* ... (Кр., т. 2, с. 489) та *жупанокъ ввєсь окрова(в)ленни(й) и подєрти(й)* (ДДГ, 179).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поданий матеріал дозволяє стверджувати, що лексичний склад творів Марка Кропивницького виявляє органічні зв'язки з лексикою насамперед суміжних полтавських та подільських говірок, водночас тексти драматурга зберегли оригінальні місцеві фонетичні, словотвірні чи семантичні деривати, що доповнюють і поглиблюють наші знання про загальні тенденції розвитку лексичних систем східних українських говірок і української літературної мови. Відзначимо, що проаналізовані слова засвідчують впливи на степові говірки польської та російської, а також румунської та білоруської мов.

Отже, констатуємо, що тексти М. Кропивницького – важливе джерело до вивчення мовних особливостей і степових говірок, і української літературної мови початку XX ст.

Література

- Вербовий, М. (2011). Спроба характеристики говірки села Лозоватка Криворізького району Дніпропетровської області. *Ucrainistica*. 36. наук. пр. Вип. 9. Кривий Ріг, С. 99 – 124.
- Дзензелівський, Й. О. (1991). Спостереження над народною етимологією в українській мові. *Дослідження з української діалектології*. К., С. 6 – 46.
- Зеленько, А. С. (1990). *Методичні вказівки з діалектології української мови*. Луганськ, 80 с.
- Курило, О. (1928). *Матеріали до української діалектології та фольклористики*. К., 136 с.
- Левченко, М. (1874). *Опыт русско-украинского словаря*. Киев, 188 с.
- Лисенко, П. (1974). *Словник поліських говорів*. К., 260 с.
- Манжура, И. (1890). Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губ. *Сборник Харьковского историко-филологического общества*. Т. 2. Вып. II. Харьков, С. 1 – 194.

- Мельничук, О. С. (1952). Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району, Одеської області). *Лексикографічний бюлетень*. Вип. II. К., С. 67 – 98.
- Рудченко, И. (1869). *Народные южнорусские сказки*. Вып. 1. Киев, 220 с.
- Ткаченко, П. И. (2008). *Кубанский говор. Опыт авторского словаря*. Краснодар, 288 с.
- Трубачев, О. Н. (2004) *Труды по этимологии: Слово. История. Культура*. Т. 1. Москва, 800 с.
- Чубинский, П. П. (1878). *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край*. Т. 2. Петербург, 688 с.

Джерела та їх умовні скорочення

- АКСГУ – Актовая книга Стародубского городского уряда 1693 года / ред. В. Л. Модзалевский. Черниговъ : Типография Г. М. Веселой, 1914. 141 с.
- Б.-Н. – Білецький-Носенко, П. Словник української мови / Підгот. до вид. В. В. Німчука. К. : Наук. думка, 1966. 423 с.
- Гр. – Грінченко, Б. Словарь української мови (Т. 1 – 4). К., 1907 – 1909.
- ДДГ – Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: зб. документів / Упоряд., автор передмови та комент. В. Й. Горобець. К. : Наук. думка, 1993. 392 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови у 7 т. (Т. 1 – 6) / Голов. ред. О. С. Мельничук. К. : Наук. думка, 1982 – 2012.
- ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы (Т. 12) / Гал. рэд. Г. А. Цыхун. Мінск : Беларуская навука, 2008. 366 с.
- Кр. – Кропивницький М. Твори в шести томах (Т. 1 – 6). К. : Державне видавництво художньої літератури, 1958 – 1960.
- Лексис – Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская. Підготовка текстів пам'яток і вступні статті В. В. Німчука. К. : Наук. думка, 1964. С. 23 – 89.
- СГНН – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини (Т. 1 – 4). Запоріжжя : Комунар, 1992.
- Степъ. Херсонський беллетристичный сборникъ. Херсон, 1886. СПб., типография В. С. Балашева, 1886. 392 с.
- СУМ-11 – Словник української мови. 11. К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
- СУМ-20 – Словник української мови. 20 (Т. 1 – 9). К. : Наук. думка, Український мовно-інформаційний фонд, 2010 – 2018.
- КТКР – Квартирные телефоны Кривого Рога. Симферополь : Таврия, 1977. 808 с.
- УмСп – Уманець, М. (Комаров М.), Спілка А. Словарь російско-український (Т. 1 – 4). Львів : друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1893–1898.
- Ф. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / Перевод с нем. и дополнения О. Н. Трубачева. Москва: Прогресс, 1986 – 1987.

Я. – Яворницький, Д. І. Словник української мови (Т. 1). Катеринослав : Слово, 1920. 412 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2021 р.

Прийнято до друку 19.11.2021 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Ніколаєнко І. О.